

УДК: 343.138

**ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет

Сабанцев Павло Андрійович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Даценко Олексій Ігорович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Аналіз чинного законодавства виявляє існування досить значного за обсягом виключення з правил публічності, що може визначатися принципом диспозитивності. А саме це є кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочато лише на підставі заяви потерпілого.

Варто виділити особливість кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, а саме те, що законодавець передбачив проведення досудового розслідування за цією категорією справ. Розпочинає досудове розслідування прокурор та слідчий у межах своєї компетенції, однак варто також зазначити про те, що особлива функція належить не прокурору і навіть не слідчому, а саме особі, що має звернутися із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення.

Тож така заява потерпілого становить підставу для єдиного законного приводу для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Законний представник вправі подати заяву, якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, яка визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, або яка через хворобу, фізичні або психічні вади чи з інших поважних причин не може сама подати заяву.

Захист прав потерпілого у разі вчинення щодо нього кримінального злочину не був передбачений раніше. Коли потерпілий звертався зі скаргою, то, передбачалось лише обов'язкове встановлення особи, тобто таким чином, потерпілий у своїй скарзі вказував дані про особу, що має притягнутися до кримінальної відповідальності.

Отже, можна спостерігати недосконалість законодавства і не завжди вірну практику його застосування. Це сприяє у свою чергу значному обмеженню прав, що порушені вчиненням злочинних дій у справах приватного обвинувачення.

На нашу думку, досудове розслідування у формі приватного обвинувачення вирішить цю проблему, сприятиме швидкому, повному та неупередженому розслідуванню, а в подальшому і швидшому судовому розгляду цієї категорії справ. А також це дозволить у кожному окремому випадку встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення з метою притягнути її до кримінальної відповідальності, а особа, стосовно якої було вчинено кримінальне правопорушення, зможе повною мірою захистити свої порушені права.

Крім того, варто зосередити увагу на тому, що у наукових юридичних працях розглядається вирішення питань щодо захисту прав потерпілого. Захист прав потерпілого є одним із найактуальніших питань у тих випадках, коли прокурор відмовляється від державного обвинувачення та у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення.

Ключові слова : обвинувачення, приватне обвинувачення, кримінальне провадження, потерпілий, прокурор.

Malanchuk P. M., Sabantsev P. A., Datsenko O. I. Problems of Private Prosecution in Criminal Proceedings. Analysis of the current legislation reveals the existence of fairly large exception to the rule of publicity that can be defined discretionary basis. And this is the criminal proceedings in the form of private prosecution, which can be initiated only on the basis of statements of the victim.

It should highlight feature of the criminal proceedings in the form of private prosecution, namely that the legislator has provided pre-trial investigation into this category of cases. Starts preliminary investigation the prosecutor and investigator within its competence, but should also be noted that the feature is not a special prosecutor and even the investigator, namely the person who has to apply for commission on it a criminal offense.

So this statement of the victim is the basis for the only legitimate reason for the start of criminal proceedings in the form of private prosecution. Legal representative is entitled to apply if the victim is a minor or a person who is recognized as prescribed by law incapable or partially capable or who because of illness, physical or mental disabilities or other valid reasons can not apply itself.

Protecting the rights of the victim in the case of a criminal offense against him was not predicted earlier. When the victim approached with a complaint, it is envisaged only mandatory identification, that is so, the victim in his complaint pointed to the identity that has prytyahnutysya to justice.

So you can watch imperfect legislation and not always correct practice. This contributes in turn significantly restrict the rights violated committing criminal acts in private prosecution cases.

We believe that the pre-trial investigation in the form of private prosecution solve this problem, facilitate rapid, full and impartial investigation, and further and faster judicial review of this category of cases. Also, this will in each case to identify who has committed a criminal offense with a view to bring her to justice, and the person in respect of whom had committed a criminal offense, can fully protect their violated rights.

Also, you should focus on the fact that in academic legal writings seen issues to protect the rights of the victim. Protecting the rights of the victim is one of the most pressing issues in cases where the prosecutor refuses to public prosecution and criminal proceedings in the form of private prosecution.

Keywords : prosecution, private prosecution, criminal proceedings, the victim, the prosecutor.

Постановка проблеми. Після того, як був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України, відбулось розширення демократичних засад країни. Цікавим питанням стало правове регулювання приватного обвинувачення. Можна сказати, що категорія «обвинувачення» є наріжним каменем кримінально-процесуальної діяльності. Дана проблема потребує детального дослідження з метою удосконалення окремих аспектів

приватного обвинувачення у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення досліджували такі вчені: В. Воронін, М. Гошовський, О. Кучинська В. Маляренко, Н. Малярчук, О. Михайленко, М. Михеєнко, В. Нор, В. Юрчишин, О. Яновська та ін.

Мета статті полягає у дослідженні проблемних аспектів правового регулювання приватного обвинувачення у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день можна спостерігати певною мірою «одержавлення» судочинства України, у тому числі і кримінального. Тобто, в теперішній час воно має публічний характер і здійснюється від імені держави.

В. Т. Нор зазначає, що переважність принципу публічності (засади державності) для кримінального процесу є неминучою і доцільною [3]. Реалізуючи це публічне начало кримінального судочинства (принцип публічності), держава зобов'язала уповноважені нею органи – прокурора, слідчого у межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування у кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити усіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (ст. 25 КПК України) [1].

Проте, вказує В. Т. Нор, при вчиненні деяких злочинних посягань на права та законні інтереси фізичних осіб законодавець не може не рахуватися з думкою потерпілого щодо притягнення до кримінальної відповідальності і покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [3].

Інститут приватного обвинувачення є однією з найдавніших форм організації кримінально-процесуальної функції захисту прав і свобод людини, історичною першоосною зародження та розвитку обвинувачення [5, с. 51]. Приватне обвинувачення навіть у формі інституту є дійсно одним із найдавніших.

О. Михайленко зазначає, що приватне обвинувачення виникло раніше від публічного, пройшло у різних країнах свій складний шлях зародження і розвитку, і продовжує удосконалюватися, реформуватися на сучасному етапі державотворення та суспільного розвитку [2, с. 40].

У відповідності до КПК України 1960 р. у ст. 27 КПК України було передбачено, що справи про злочини, передбачені ст. 125, ч.1 ст. 126, ст. 356 КК України, щодо дій, якими заподіяна шкода правам і інтересам окремих громадян, може порушуватися не інакше, як за скаргою потерпілого, якому і належить в такому разі підтримувати обвинувачення.

Ці справи порушувались суддею, дізнання і досудове слідство в них не проводилось. У разі примирення потерпілого з обвинуваченим підсудним справи підлягали закриттю. Примирення могло статися лише до видалення суду у нарадчу кімнату до постановлення вироку. За КПК України Розділ VI. Особливі порядки кримінального провадження включає Главу 36. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, чого не передбачав КПК України 1960 р., в якому умови реалізації функції обвинувачення потерпілим у справах приватного обвинувачення були закріплені у Положенні ст. 27 КПК [4, с. 155].

На нашу думку, таке трактування законодавця заслуговує уваги, адже приватне обвинувачення у формі самостійного інституту кримінального провадження існує здавна. І саме це надає завершеності виділення в КПК України окремої глави про кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.

Цілком погоджуємось, що позиція вищезазначена є вірною, і ми її підтримуємо, оскільки таким чином виникає менше дискусійних питань, ніж раніше. Особи, про вчинення щодо них злочинів цієї категорії, нерідко звертались із заявами не в суд, як це було передбачено законом, а до органів внутрішніх справ. Органом дізнання, як правило, приймалось рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, матеріали осідали в архівах, замість того, щоб бути направленими в суд для розгляду по суті.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 КПК України, обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), крім обов'язку доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК випадках, – на потерпілого [1]. Цим положенням усунуто питання щодо покладення тільки на приватну особу повноти усіх обов'язків обвинуваченого, яка відповідно до закону, не мала повноважень із збирання доказів у зв'язку із відсутністю професійних та інших можливостей.

Так, О. Г. Яновська зазначає, що у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді постає проблема щодо нерівності прав сторін. Це надзвичайно яскраво проявляється в нерівноправності потерпілого та обвинуваченого стосовно права на отримання кваліфікованої правової допомоги. Тоді потерпілий взагалі залишається наодинці із стороною захисту, зазвичай посиленою

кваліфікованим захисником. На відміну від обвинуваченого, потерпілий не забезпечений нормативно кваліфікованою правовою допомогою, яка може бути надана адвокатом [6, с. 243].

На нашу думку, така сама ситуація вбачається і у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення. О. Г. Яновська пропонує доповнити КПК України нормою такого змісту: "...у випадку повної або часткової відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення потерпілий має право заявляти про підтримання обвинувачення у повному обсязі самостійно. У такому випадку потерпілий має право скористатися професійною правовою допомогою, зокрема має право клопотати про надання представника його інтересів за рахунок державних коштів" [6, с. 243].

Ця пропозиція є слушною, ми її підтримуємо, але, враховуючи вищевикладене, пропонуємо її конкретизувати і викласти у такій 157 редакції: "у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення право підтримувати обвинувачення в суді належить потерпілому, у разі повної або часткової відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення потерпілий має право заявляти про підтримання обвинувачення у повному обсязі самостійно. Варто також відмітити, що такі випадки дають право потерпілому скористатися професійною правовою допомогою, зокрема має право клопотати про надання представника його інтересів за рахунок державних коштів.

Поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення дається в ч. 1 ст. 477 КПК України, де зазначається, що кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених у п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК України [1].

Отже, аналіз вищевикладених положень дає можливість зробити висновки, що законодавець залишив тільки функцію обвинувачення у публічному та приватному порядку.

Таку функцію обвинувачення, як приватно-публічне обвинувачення, зміст якої полягав у тому, що кримінальна справа порушувалась не 158 інакше, як за скаргою потерпілої, і закриттю за примиренням сторін не підлягала, законодавець виключив і значно розширив інститут примирення.

Відповідно до ч. 4 ст. 56 КПК України, потерпілий має право примиритися з

підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення на усіх стадіях кримінального провадження. Укладення угоди про примирення може ініціюватися як потерпілим, так і підозрюваним або обвинуваченим у будь-який момент часу після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку [1].

Отже, у відповідності до КПК України підозрюваний та потерпілий мають право примиритися між собою не тільки у кримінальних провадженнях приватного, а й публічного обвинувачення. Таким чином це сприяє розширенню примирення в кримінальних провадженнях.

Вважаємо, що така позиція законодавця є цілком слушною, адже Україна з перших кроків самостійного державного будівництва прагне зайняти гідне місце у світовому та європейському співтоваристві, питання прав людини сьогодні набуває особливої актуальності, тому необхідність приведення свого законодавства у відповідність з міжнародними має велике значення.

Висновки. Інститут приватного обвинувачення є однією з найдавніших форм організації кримінальної процесуальної функції захисту прав і свобод людини. Виділення у КПК України окремої глави щодо кримінального провадження у формі приватного обвинувачення надає інституту приватного обвинувачення завершеності, саме існування такого інституту є показником рівня розвитку правової держави.

Саме потерпілий виступає ініціатором для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, тому і в подальшому він має право примиритися з підозрюваним чи обвинуваченим. Наступним етапом є укладення угоди про примирення на усіх стадіях кримінального провадження.

Отже, одну із основних ролей у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення виконує саме потерпілий. І йому мають потрібно роз'яснити його права та забезпечити можливість їх реального здійснення.

Тому вважаємо за необхідне запропонувати пропозицію щодо використання професійної правової допомоги і закріплення на законодавчому рівні права підтримувати обвинувачення в суді. На нашу думку, такі позитивні зміни сприятимуть удосконалення процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Використана література :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Михайленко О. Публічне та приватне обвинувачення. Історія зародження, співвідношення та розвиток // Прокуратура, людина, держава, – № 3(33). – березень 2004. – С. 36–40.
3. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України : суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=0&d=319>.
4. Сорока С. О. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / С. О. Сорока // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 807. – С. 154-158.
5. Шейфер С. А., Петрова Н. Е. Проблемы реформирования производства по делам частного обвинения в духе расширения частных начал в уголовном процессе РФ // Государство и право. – 1999. – № 6. – С. 50-55.
6. Яновська О. Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінально-процесуальним кодексом України // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 242–245.